

ÍRÓK ÉS DIPLOMATÁK: JORGE EDWARDS ESETE A CASTRO-KORMÁNNYAL (1970–1971)

CSIKÓS ZSUZSANNA

Az elmúlt két évszázadban számos spanyol és latin-amerikai irodalmár töltött be fontos diplomáciai tisztséget élete egy meghatározott szakaszában, akiknek a tevékenysége érdekes adalékokkal szolgálhat a diplomáciatörténeti kutatások vonatkozásában is. Sőt, olyan írókról is tudunk, akik egész életükben hivatásos diplomataként szolgáltak, és emellett folytatták irodalmi tevékenységüket, tehát egyfajta kettős életet éltek. Ilyen volt például Juan Valera (1824–1905), a spanyol lélektani regény megteremtője, aki írói pályája mellett a világ számos országában látott el diplomáciai feladatokat. Többek között Spanyolország nagykövete volt Bécsben 1893 és 1895 között, az Osztrák–Magyar Monarchia idején, így az általa küldött követi jelentések bőségesen tartalmaznak magyar vonatkozásokat is.¹

Tanulmányunk főszereplője, az 1999-ben Cervantes irodalmi díjjal² kitüntetett chilei Jorge Edwards (1931) is a hivatásos diplomaták sorába tartozott. Chile egyik legtekintélyesebb polgári családjából származott, a Princeton Egyetemen posztgraduális politikatudomány szakot végzett, majd a chilei külügy szolgálatába lépett. Diplomata karrierje 1957-ben kezdődött, 1962-ben követségi titkárnak nevezték ki Párizsba, ahol 1967-ig szolgált, majd Limában volt tanácsos (1970). 1970–71-ben ügyvivőként tevékenykedett Kubában, majd visszakerült Párizsba, ahol 1973 szeptemberéig, az Allende kormány bukásáig dolgozott barátjával és írotársával, a nagykövetté kinevezett Pablo Nerudával együtt annak tanácsadójaként. Diplomata karrierje az 1990-es években kapott új lendületet, amikor az UNESCO-ban képviselte hazáját. 2010-ben Chile párizsi nagykövetévé nevezték ki. Jelen írásunk Edwards három hónapos kubai tevékenységének bemutatására fókuszál, amikor is hazája ügyvivőjeként diplomáciai afférba keveredett a Castro kormánnyal és rövid időn belül nemkívánatos személy lett a szigeten.

Ami Jorge Edwards irodalmi pályafutását illeti, számos regényt, elbeszélést és irodalomkritikai művet, esszét, tanulmánykötetet publikált, ebből a két legismertebb a chilei költőóriás, Pablo Neruda emlékére írt, *Adiós, poeta* című munkája, illetve a témánkhoz is szorosan kapcsolódó, kubai diplomáciai szolgálatának botrányos történetét elmesélő *Persona non grata* című visszaemlékezése.³ Ő maga ezt az utóbbi művet memoárként definiálta, és ragaszkodott ahhoz, hogy elsősorban irodalmi szöveggént kezeljék, ne pedig esszéként. Az írás első kiadója, a tekintélyes barcelonai könyvkiadó, a Seix Barral tulajdonosa, Carlos Barral mindezt úgy fogalmazta meg, hogy Edwards műve politikai regény

¹ Juan Valera diplomata karrierjével és bécsi tevékenységével kapcsolatban ld. Castello Bocinos, Elena (2009). *Juan Valera, diplomático*. Madrid: Universidad Complutense, PhD értekezés.

² A Cervantes-díj a spanyol nyelvű irodalmak legrangosabb elismerésének számít az irodalmi Nobel-díj után.

³ Edwards művei közül magyarul két novellája olvasható. „Vademberek”. *Nagyvilág*, 1997/7–10. 376–391; „Családi rend”. *A flamingó. Chilei elbeszélők*. Budapest, 1975. 290–320.

fikció nélkül. A könyvet a chilei író rögtön Kuba elhagyása után kezdte írni, Párizsban, egyfajta terápiaként. A kéziratot két évig szigorúan elzárva tartotta, a kiadás előtt öncenzúrájának vetette alá egyrészt a Chilében történtek miatt (Pinochet diktatúra), másrészt mert Spanyolországban, ahol először kiadásra került, annak ellenére, hogy a Franco-korszak a végét járta, még életben volt a cenzúra. Az először 1973-ban kiadott, és a kubai helyzettel kapcsolatban éles kritikát megfogalmazó művet sem a latin-amerikai sem az európai baloldali értelmiség nem nézte jó szemmel, nem tartották megfelelőnek az időpontot a megjelentetésére, annak ellenére, hogy a hatvanas évek hurrá optimizmusa a kubai kísérletet illetően már múltóban volt. Ugyanakkor Edwards műve épp akkor fogalmazott meg súlyos vádakot a Castro rezsimmel szemben, amikor a latin-amerikai baloldali mozgalmaknak, Salvador Allende kormányzásának bukása után (1973) nem volt más alternatívája Castro Kubáján kívül (Edwards, 1991: 11–24). A mű végleges kiadásának a Barcelonában megjelent 1982-es változat tekinthető.

Hogyan került Jorge Edwards ideiglenes ügyvivőként országa kubai nagykövetségére? 1971 novemberében Chile perui nagykövetségén dolgozott tanácsosként, és ott értesítették, hogy új megbízást kapott: Havannába kell mennie, mert Kubában hat év után újra megnyitják a nagykövetséget.⁴ Kinevezése a kubai misszió élére néhány nappal Salvador Allende elnöki beiktatása után történt, Edwards a funkciót 1970. december 7. és 1971. március 22. között látta el.⁵ Állítólag Allende ellenezte, hogy őt jelöljék erre a feladatra, amikor Edwards néhány napot Santiagóban töltött a kubai kiküldetés előtt, Allende maga vallotta be ezt neki, az ok pedig az lehetett, hogy a chilei elnök tisztában volt a kubai kormány fenntartásaival az írók és művészek irányába (Edwards, 1990: 221). Fidel Castro is annak a véleményének adott hangot Edwards távozásakor, hogy jobban szeretne volna, ha Chile egy bányászt küld ügyvivőként és nem egy író. A három hónap történéseit az érkezőkésor és a távozásakor Fidel Castróval lefolytatott két hosszabb beszélgetése foglalta keretbe, ezek tartalmát később részletezzük.

Edwards korábban íróként már járt Kubában, 1968-ban meghívták az akkoriban az egyik legtekintélyesebb latin-amerikai kulturális intézmény, a *Casa de las Américas*⁶ által odaítélt irodalmi díjak zsűrijébe. Edwardsnak, mint aktív diplomatának, külön engedélyt

⁴ A chilei nagykövetség bezárására Kubában még 1964-ben került sor. Az Amerikai Államok Szervezetének IX. találkozóján az Egyesült Államok javaslatára a tagországok arról döntöttek, hogy megszakítják diplomáciai kapcsolataikat Kubával. Bár Chile tartózkodott a szavazáson, a határozat kötelező érvényű volt.

További érdekesség, hogy a diplomáciai kapcsolatok megszakítása előtti utolsó nagykövetet is Edwardsnak hívták, Emilio Edwards Bellóról van szó, aki az író apjának unokatestvére volt. Emilio Edwards 1943 és 1964 között képviselte Chilét Kubában, és amikor Jorge Edwards 1970 végén Havannába érkezett, többen felkeresték, akik még emlékeztek a rokon elődre. Ugyanakkor az Edwards név, főként a család származása miatt, gyanúsán csengett a kubai hatóságok számára.

⁵ Salvador Allende (1908–1973) demokratikus választások útján került hatalomra a szocialistákat, kommunistákat és más kisebb baloldali pártokat tömörítő Népfront élén Chilében, de elnökké választásához a kereszténydemokraták támogatására is szüksége volt.

⁶ A *Casa de las Américas* (Amerikák Háza) 1960-ban jött létre. Az első időkben nagyon szabad, nyitott szellemiségű intézménynek számított, majd az 1960-as évek végétől egyre dogmatikusabbá, a hivatalos kultúrpolitika kívánalmait követő szervezetté vált.

kellett kérnie a külügyminisztertől, hogy 1968-ban Kubába utazhasson, hiszen a két ország között korábban megszakadtak a diplomáciai kapcsolatok. Az akkori chilei külügyminiszter, Gabriel Valdés, az alábbi kijelentéssel járult hozzá az utazáshoz: "Vagy atombombával pusztítjuk el Kubát, ami abszurdum, vagy tanulmányozzuk a velük való együttélés lehetséges formáját." (Edwards, 1990:168). A díjazottak között azonban két olyan szerző (Norberto Fuentes és Virgilio Piñera) két olyan munkája is szerepelt, amelyet a kubai kultúrpolitika veszélyesnek és károsnak ítélt. Ez az előzmény azért lényeges, mert Edwards, a neve mellett, ezzel a múlttal már eleve hendikeppel érkezett a szigetországba.

1970 végén, amikor Edwards küldetése a kezdetét vette, a kubai forradalom az egyik legnagyobb válságát élte, főként a cukornádtermelés visszaesése miatt. Kuba a gazdasági összeomlás szélén állt az önkényes gazdaságpolitika és a kommunisztikus elosztási viszonyok kiterjesztése okán. A lecsökkentett élelmiszer fejadagok miatt több helyen nyílt tömegelégedetlenség tört ki. Szigorították a közrendet, büntették, aki nem dolgozott (közveszélyes munkakerülőnek bélyegezték) és így próbáltak több százezer főt bevonnai a termelésbe. Az 1962-től érvényben lévő USA gazdasági és kereskedelmi embargó negatív hatásai erre az időszakra csúcsosodtak ki és egyre inkább a Szovjetunió segítségére szorult (Anderle 2004:139–144). Edwards szerint 1968-ban a kubai politikában nagy fordulat következett be az ortodox szovjet kommunizmus irányába azzal, hogy a kubai vezér meghirdette a "Nagy Forradalmi Offenzíva" névre hallgató tervét, amely valójában a mindenre kiterjedő államosítást jelentette. Amikor Kubába érkezett diplomáciai szolgálatra, már minden kritika tiltott volt, aki nem támogatta nyíltan a rendszert, azt a CIA emberének bélyegezték.

Edwards megérkezésének a napján Fidel Castro éppen beszédet mondott (állítólag éppen élete egyik legrosszabbját) a cukornádatarással kapcsolatban. Beszédében azt ecsetelte, hogy Kubának a cukornád az egyetlen esélye a fejlődésre, ugyanakkor a forradalom győzelmekor még 400.000 arató volt, ma már csak 70.000 és senki nem akar az lenni. Többek között ez az oka annak, hogy a termelés drámai módon visszaesett. Éppen Chilével vont egyfajta párhuzamot: az Allende kormánynak a réz lehet a legfontosabb gazdasági fegyvere, és szerencsésebb helyzetben van, mint Kuba, mert a bányászat kevesebb munkaerőt igényel (Castro, 1970).

A chilei író megpróbáltatásai már a repülőtéren elkezdődtek, nem engedték be a protokollvároba, mert állítólag a kubai külügyminisztériumot elfelejtették értesíteni az érkezéséről. A kubai külügy a későbbiekben is szinte teljesen negligálta a chilei ügyvivő jelenlétét, hetekig várakoztatták a Riviera hotelben, és a későbbiekben sem kapott helységet a nagykövetség és konzuli szolgálat működtetésére, csupán a hotel néhány szobáját használhatták erre a célra. Szolgálati autót is csak nagy sokára biztosítottak számára. Így tehát Edwards a Havanna Riviera szállodában próbálta működtetni a követséget (a 18. emeleten voltak helyöségeik) nehéz körülmények között: a légkondicionáló berendezés nem működött és a kubaiak nem is voltak hajlandók megjavítani, ellenben lehallgató poloskák elhelyezésére igen alkalmasnak bizonyult. A chilei ügyvivő hiába próbálta elintézni, hogy legalább a sokkal jobb állapotban lévő 20. emeleti szobákba költözhessenek át, a kubai fél azt hazudta, hogy azt a részt éppen felújítják. Elfelejtették értesíteni Laura Allendének, az elnök testvérének a hivatalos látogatásáról, aki a Chilei Szocialista Párt Központi Bizottságának is tagja volt. Ugyanez történt több chilei író látogatása alkalmával is. Az i-re a pontot az

elutazása előtti egy-két nap történései tették fel: először egy ismerőse házába hívták, mert állítólag Fidel Castro ott akart vele találkozni, de egész éjjel hiába várt rá. Másnap ígérete volt arra, hogy meglátogathat egy cukorfeldolgozó üzemet, helyette egy turista központba vitték, jó messze Havannától és hiába erősködött, hogy délután háromra vissza kell érnie, csak este tértek vissza a fővárosba. Közben az írónak állandó halálfélelme volt, a kocsijuk túl gyorsan ment, a csónak, amin egyik kisebb szigetre vitték, útközben meghibásodott. Amikor visszaértek végre, a barátai már várták, és miután nem mertek beszélni, papír fecnire írva tudatták vele, hogy néhány író barátját letartóztatták. Sőt, azzal, hogy egy egész éjszakára és egy teljes napra eltávolították a követség helyiségeiből, így azt a titkosszolgálat minden gond nélkül át tudta vizsgálni.

Edwards három hónapos kubai tartózkodásának legfontosabb eseménye az *Esmeralda* nevű chilei oktatóhajó érkezése volt Havanna kikötőjébe 1971. február 22-én, amely a két ország viszonyának rendeződését és a Kuba ellen érvényben lévő szigorú embargó és blokád (USA) enyhülését is szimbolizálta.⁷ Amíg az *Esmeralda* Havanna kikötőjében állomásozott, Edwards hivatalból többször találkozott Fidel Castróval, aki igen ridegen viszonyult hozzá. A chilei hajó látogatása látszatra egy sikertörténetnek tűnt, valójában azonban a chilei tiszteket és kadétoakat megdöbbenették a kubai közállapotok és általános volt a vélekedés, hogy meg kell akadályozni, hogy Chile is erre a sorsa jusson. A chilei tiszteket olyan megjegyzések is zavarták, mint például, hogy a két hadsereg fő feladata a jenki imperialisták ellen folytatott harc. A kubai szocializmus állapota egyáltalán nem hozta lázba a chileieket, sőt, éppen ellenkezőleg. Aznap reggel pedig, amikor a hajó kifutott Havanna kikötőjéből, Edwards sofőrjét autóstul hirtelen más feladat ellátására kötelezték, így az ügyvivőnek nem volt más választása, mint leinteni az utcán egy öreg matuzsálemet és azzal próbált odaérni a hivatalos búcsúztatóra. A hajó távozása után Fidel a társaságában lévő személyeket mind meghívta ebédre Edwards kivételével.

A szálakat a háttérből a titkosszolgálat feje, Manuel Piñero Losada⁸ mozgatta, aki végig ellenségesen viszonyult Edwardshoz, és gondoskodott arról, hogy pokollá tegye az ügyvivő kubai mindennapjait. Ugyanakkor a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása után a kubai titkosszolgálat azon nyomban megkezdte áldásos tevékenységét Chilében a forradalom exportálásának ürügyén, maga Piñero szerkesztette a chilei szélsőbalosok szócsövét a *Punto final* című újságot. A diplomáciai kapcsolatok újra felvételét követően Chilében a kubai nagykövetség pedig egyre nagyobb teret nyert a szó konkrét és átvitt értelmében is: Edwards beszámolója szerint állítólag sok kubai forradalmár és gerilla érkezett akkoriban Chilébe, hogy előkészítse a nyílt, fegyveres konfliktust az imperializmussal szemben, bár ezt senki nem ismerte el hivatalosan, de tény és való, hogy Kuba a nagykövetsége révén próbálta befolyásolni az Allende kormányzat politikai irányultságát. Ugyanakkor Salvador Allende elnökként többször hangsúlyozta, hogy "bármilyen tisztelettel tekint a kubai ta-

⁷ Ez a világ harmadik legnagyobb vitorlás hajója, Spanyolországban építették és 1954-ben adósság fejében került Chile tulajdonába. Sokáig oktatóhajóként működött. A Pinochet diktatúra idején (1973-tól) ide szállították és itt kínozták meg a letartóztatottakat, gyűjtőfogházként szolgált.

⁸ Manuel Piñero Losada (1933–1998) alias „Rötszakáll” 1961-től vezette a kubai titkosszolgálatot, és emellett fontos szerepet vállalt a latin-amerikai gerillamozgalmak kibontakoztatásában.

paszlatokra, a szocializmus felépítését célul kitűző két latin-amerikai ország között számos tekintetben megnyilvánuló különbségek a kubaitól eltérő megoldásokat igényelnek" (Dömény, 1998). 1970 októberében a *New York Times*nak adott nyilatkozatában pedig arról beszélt: "Nem szándékozunk sem a Szovjetuniót, sem Kubát, sem Kínát utánozni. Meg akarjuk keresni saját utunkat, amely megfelel reális viszonyainknak és lehetőségeinknek" (Dömény, 1998). Maga Edwards is látta a sötét jövőt Kuba példáján saját országa vonatkozásában, és ennek az ügyvivői jelentéseiben hangot is adott.

Edwards író lévén, a diplomáciai munkájától elválasztva, magánemberként a kubai írókkal is szoros kapcsolatot ápolt, köztük azokkal is, akik nem mindenben értettek egyet a Castro rezsím politikájával, tehát nem számítottak a rendszer elkötelezett híveinek.⁹ Nem értette meg vagy már csak túlságosan későn, hogy Kubában akkoriban már nem létezett olyan hogy hivatalos és magánjellegű kapcsolat, a kettő egy és ugyanaz volt. Ahogy azt Allende meg is jósolta Edwardsnak, Fidel Castro nem sokra tartotta az írókat, abszolút praktikus gondolkodású ember volt, és ez meghatározta az írókhoz való viszonyát is. Edwards úgy érezte, hogy a kubai írotársadalom maga is megosztottá vált és tudathasadásos állapotba került az 1960-as évek végére.¹⁰ A rendszer biztosított számukra egy bizonyos "jólétet", de üresség vette őket körül, azt tapasztalták, hogy nincs a dolgok menetére befolyásuk, saját hazájukban fogolynak érezték magukat. Erős politikai kontroll alatt álltak, külföldre nem utazhattak, még akkor sem, ha fedezték a költségeiket. Belső elszigeteltségben éltek. Szintén akkoriban történt, hogy a Raúl Castro irányítása alá tartozó *Verde Olivo* című újság, amely a hadsereg lapja volt, koncentrált támadást intézett a kubai írók egy meghatározott csoportja ellen, akik a hivatalos kultúrpolitika szerint eltávolodtak a Castro rezsimtől, és amelynek a végeredménye ezen írók letartóztatása lett Edwards elutazásának előestéjén.¹¹

Itt térünk ki arra a két hosszabb találkozóra, amely Fidel Castro és Jorge Edwards között zajlott le az ügyvivő érkezésekor és távozásakor. Az első találkozóra a *Granma*¹² szerkesztőségében került sor igen szívélyes hangnemben. Castro később azt állította, hogy elsöre igen szimpatikusnak találta az ügyvivőt. Fidel hosszasan ecsetelte Edwardsnak, hogy az Egyesült Államok ellenségesen fog viszonyulni Allende kormányához, hogy meg kell értetni az or-

⁹ Ehhez a körhöz tartozott például a már említett Norberto Fuentesen és Virgilio Piñerán kívül például Heberto Padilla (1932–2004) és a felesége, Belkis Cuza Malé (1942), továbbá José Lezama Lima (1910–1976).

¹⁰ Ennek egyik nyilvánvaló jele volt, hogy 1966-ban kubai írók közös nyílt levélben támadtak a köztudottan híthű kommunista chilei költőóriásra, Pablo Nerudára. Nehezményezték, hogy elfogadta a Pen Club New York-i meghívását és Fernando Belaúnde, perui államelnök kitérítését, aki nagy csodálója volt Neruda költészetének politikai nézetkülönbségeik ellenére. Ami a Pen Club meghívását illeti, oda kubai írókat is meghívtak (többek között Alejo Carpentier), de ők felsőbb utasításra nem utazhattak. A levelet, amelyben Nerudát behódolással és árulással vádolták meg, a legtöbb prominens kubai író, köztük Alejo Carpentier és Nicolás Guillén is aláírták (Neruda, 1977:403–411).

¹¹ Éppen azokról az írókról van szó, akikkel Edwards szoros kapcsolatot ápolt: Heberto Padilla, a felesége és Norberto Fuentes. Bebörtönzésük jelentette az első nagy szakadást a Castro rezsím megítélésével kapcsolatban a világ és főként a latin-amerikai baloldali értelmiség köreiben. Fidel Castro és a baloldali értelmiség viszonyának kérdéséhez ld. <http://erdelyirport.ro/tarsadalom/castro-a-hoses-az-ellenseg>.

¹² A Kubai Kommunista Párt hivatalos sajtóorgánuma 1965 óta, napilap.

szág lakosságával az államosítás fontosságát – itt elsősorban a rézbányászatra gondolt –, és hogy Chile nyugodtan kérhet fegyveres segítséget Kubától céljai eléréséhez. Az újság másnap részletesen beszámolt a találkozóról és leközölte Jorge Edwards életrajzát is (Edwards, 1991:52–56).

A búcsútalálkozás már jóval kevésbé sikerült szívélyesre. Edwardsot az elutazása előtti éjszakán a Külügyminisztériumba kéretek, ahol Fidel Castro és Raúl Roa külügyminiszter várták. Ott Fidel közölte vele, hogy hivatalosan nem akarták *”persona non grata”*-nak nyilvánítani a Chilével való kapcsolatok miatt, de tájékoztatták Salvador Allendét a szigetországi tevékenységéről. A hangnem igen ellenséges volt, Castro ellenforradalmisággal vádolta a chilei író és beismerte, hogy minden lépését követték. „Az első naptól kezdve ellenforradalmi elemek vették körül, a Forradalom ellenségei, akiknek az volt az érdekük, hogy negatív képet fessenek a kubai helyzetről, amit azután Ön Chile számára továbbított. Azonnal tudtuk. Így azután, megértheti, nagy butaság lett volna részünkről, ha nem figyeltetjük” (Edwards, 1991:312). Ugyanakkor Edwards is kifejtette a véleményét a kubai állapotokkal kapcsolatban és szembesítette Castrót korábbi ígéreteivel, például, hogy olyan ipari fejlődés jön Kubában, amely leszámol mindenféle gazdasági függéssel, és védelmébe vette íróársait, nyíltan kiállt a két napja letartóztatottak mellett. „Meggyőződésem, hogy Heberto Padilla nem kémkedik senkinek. Nehéz ember, sőt, ha akarja: szeszélyes, éles kritikai érzéke van. De mindig is baloldali érzelmű volt és a kritikáit is baloldaliként fogalmazta meg. Egyébként az írók és az állam közötti viszony mindig is konfliktusos volt. Nem is lehetne másképp. Az államérdek és a költészet egymásnak ellentmondanak” (Edwards, 1991:312). A beszélgetésben a fordulópontot az a pillanat jelentette, amikor Edwards elárulta Castrónak, hogy ott volt 1959-ben, amikor a kubai vezető a Princeton Egyetemen tartott beszédet, és ahol azt fejtegette, hogy a kubai forradalom teljesen más, mint a szovjet volt. A földosztás, a kisbirtokos parasztok szerepének fontosságáról szónokolt, amely mind a kubai mind az Egyesült Államok iparának fontos alapanyag ellátója lehet. Egy mérsékelt, reformokon alapuló forradalomról beszélt. Ez a tény láthatólag nagyon meglepte és némileg meg is zavarta Castrót, aki ettől kezdve hangnemet váltott. A több mint három órás találkozó végére a *comandante* megenyhült, így viszonylagos békében váltak el (Edwards, 1991:311–329). Bár Fidel véleménye az utolsó beszélgetés kapcsán megváltozott némileg Edwardsról, rosszakarói (a titkosszolgálat), továbbra is gondoskodtak arról, hogy eljussanak a személyét érintő koholt vádak Chilébe, bár az ottani külügyminisztérium – főként a külügyminiszternek köszönhetően – nem csinált belőle nagyobb ügyet.¹³

Edwards a Kubában eltöltött három hónap alatt paranoiás lett. A bizalmatlanság, az állandó lehallgatások és besúgások, gyanúsítgatások teljesen kikészítették. „Az én pompás tanácsosom nagyon idegesen jött meg Kubából, és elmondta a történetét... Lassacskán rendbe jöttem Jorge Edwards megtépzott idegei, már nem rágta folyton a körmét és nyilvánvaló tehetséggel, intelligenciával és hűséggel dolgozott együtt velem” – olvashatjuk Neruda memoárjában (424). Edwards saját elmondása szerint is olyan lelki sérüléseket okoztak számára a Kubában történtek, amit csak úgy volt képes legyőzni, ha kiírja magából ezeket a történeteket és így került sor a tanulmányunk elején már említett kézirat megszületésére.

¹³ Edwards tudomása szerint Allende azonnal vissza akarta őt hívni a külügyi szolgálatból, de végül is a külügyminiszter, Clodomiro Almeyda lebeszélte erről az elnököt.

A történet utóéletéhez tartozik Fidel Castro chilei látogatása 1971. november 10-e és december 4-e között. Szokatlanul nagy időintervallumról van szó (bár csupán 10 napra tervezték, minden idők leghosszabb államfői látogatása lett belőle), és a több mint három hét alatt Castro beutazta az egész országot, mindenhol lelkesítő beszédeket tartott a chilei szocializmus érdekében. A látogatása idején ugyanakkor már kormányellenes megmozdulásokra is sor került Chilében, például az asszonyok többször és több városban is üres edények, fazekak ütügetésével vonultak utcára ezzel tiltakozva az ellátási nehézségek ellen. A legnagyobb ilyen jellegű tiltakozásra éppen december 2-án került sor a fővárosban, ugyanazon a napon, amikor Castro a Nemzeti Stadionban mondott három órás forradalmi beszédet, amit a résztvevők fele nem tudott egyébként végigülni és elment.

Fidel Castro több beszédében szkepticizmusának adott hangot azzal kapcsolatban, hogy Chilében lehetséges a békés átmenet a szocializmusba. Ezt az álláspontját nyomatékosítandó fegyverekkel támogatta a MIR-t¹⁴, ami igen kellemetlenül érintette Allendét és a chilei hadsereghez fűződő viszonyát. És ne felejtjük, a Pinochet-féle hatalomátvitel éppen a hadsereg soraiból indult. Edwards álláspontja szerint egyébként a múlt teljes tagadása és lebecsülése vezetett mind a Castro rezsimhez, mind pedig a Pinochet féle diktatúrához: egyikük sem tartotta sokra a tökéletlen demokráciát. Pinochet egy liberális gazdaságpolitikára épülő rezsimet valósított meg – „piacgazdaság kijárási tilalommal” – míg Castro kormánya a szovjet típusú kommunizmust (Edwards, 1991:12). Ugyanakkor az adott történelmi helyzet szerencsétlen egybeeséséből fakadóan a Pinochet diktatúra kegyetlenségei épp azt sugallhatták az 1970-es évek első felében, hogy Latin-Amerika számára mégiscsak a castróizmus az egyetlen lehetséges alternatíva, különösen az Allende kormányzat, mint lehetséges másik baloldali út, bukását követően.

Felhasznált irodalom

- Anderle, Ádám (2004). *Kuba története*. Budapest: Akkord.
- Castro, Fidel (1970). *Discurso pronunciado por Fidel Castro Ruz, presidente de la República de Cuba, en la clausura de la plenaria nacional de la industria básica, efectuado en el teatro de la CTC el 7 de diciembre de 1970. "año de los diez millones"*. Elérhető: <http://www.cuba.cu/gobierno/discursos/1970/esp/f071270e.html>, elérés dátuma: 2018 október 1.
- Dömény, János (1998). Salvador Allende chilei elnök Népi Egység kormányának ezer napja. *Eszmélet*, 40. Elérhető: http://eszmelet.hu/domeny_janos-salvador-allende-chilei-elnok-nepi-egyseg-korm/, elérés dátuma: 2018. október 1.
- Edwards, Jorge (1990). *Adiós, Poeta...* Barcelona: Tusquets.
- Edwards, Jorge (1991). *Persona non grata*. Barcelona: Tusquets.
- Neruda, Pablo (1977). *Bevallom, éltem*. Budapest: Kossuth.

¹⁴ Chilei Forradalmi Baloldali Mozgalom: szélsőbaloldali gerillaszervezet, amely 1965-ben alakult kubai támogatással, az Allende kormányzat idején párttá alakult, amelynek jelentős tömegbázisa volt főként a parasztság körében.